

"İLERLEME KAÇINILMAZKEN POLİTİK
ALANDA GERİLEMELER YARATMAYA
ÇALIŞAN DİKTATÖRLERİN VE ULUSLARIN
ÇILGINLIKLARINI AŞABİLİRİZ."

STEFAN

ZWEIG

YARININ
TARİHİ

9. BASKI
Çeviri: AHMET CEMAL

♥ can
modern

STEFAN ZWEIG
YARININ
TARİHİ

Can Modern

Yarının Tarihi, Stefan Zweig

Almanca aslından çeviren: Ahmet Cemal

Stefan Zweig'in, "Der europäische Gedanke in seiner historischen Entwicklung", "Geschichtsschreibung von Morgen", "Anmerkungen zu Balzac", "Marcel Prousts tragischer Lebenslauf", "Das Buch als Eingang zur Welt", "Paul Verlaines Lebensbild", "Arthur Rimbaud", "Die Kunst des Briefes", "Tolstoi als religiöser und sozialer Denker", "Die Angler an der Seine" adlı denemelerinin derlenmesinden oluşmuştur.

© 1991, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Dizi editörü: Emrah Serdan

1. basım: 1991

9. basım: Haziran 2019, İstanbul

Bu kitabın 9. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 31900

ISBN 978-975-07-4060-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750740602

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

STEFAN ZWEIG
YARININ
TARİHİ

DENEME

Almanca aslından çeviren

Ahmet Cemal

Stefan Zweig'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dünün Dünyası, 1985

Amok Koşucusu, 1990

Lyon'da Düğün, 1992

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar,
1995

Günlükler, 1997

Satranç, 1997

Değişim Rüzgârı, 1998

Amerigo, 2005

Marie Antoinette, 2006

Sabırsız Yürek, 2006

Joseph Fouché, 2007

Rotterdamlı Erasmus, 2008

Balzac, 2009

Clarissa, 2010

Macellan, 2010

Hayatın Mucizeleri, 2011

Montaigne, 2012

*Vicdan Zorbalığı Karşı ya da
Castellio Calvin'e*, 2014

*Üç Usta: Balzac, Dickens,
Dostoyevski*, 2015

Mary Stuart, 2016

*Şeytanla Savaş: Hölderlin, Kleist,
Nietzsche*, 2017

Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu -

Bir Kadının Hayatından 24 Saat,
2017

*Kendi Hayatını Yazan Üç Yazar:
Casanova, Stendhal, Tolstoy*, 2017

O Muydu?, 2018

Bir Kalbin Çöküşü, 2018

STEFAN ZWEIG, 1881'de Viyana'da doğdu. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901'de yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'in derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerine yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlenmeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayıp 1942'de Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

AHMET CEMAL, 1942'de İzmir'de doğdu. St. Georg Avusturya Lisesi ve İÜ Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. *Yazko Çeviri* dergisini yönetti. Hölderlin, Kleist, Brecht, Canetti, Remarque, Celan, Musil, Trakl, Benjamin, Kafka, Lukács, Fischer, Bachmann, Goethe, Paz gibi yazar ve şairlerin yapıtlarını dilimize kazandırdı. Deneme kitaplarının yanı sıra *Dokunmak* adlı öykü kitabı ile *Kıyıda Yaşamak* adlı romanı yayımlandı. Çeviri edebiyatına yaptığı hizmetlerden ötürü Avusturya Federal Cumhuriyeti Altın Liyakat Nişanı'nı ve 2010 yılı Tarabya Çeviri Ödülleri Almanca'dan Türkçeye Büyük Çeviri Ödülü'nü aldı.

İçindekiler

Dördüncü Basıma Önsöz	11
Tarihsel Gelişimi İçinde Avrupa Düşüncesi	17
Yarının Tarihçiliği	43
Balzac Üzerine Notlar	65
Marcel Proust'un Trajik Yaşamı	77
Dünyaya Açılan Kapı Olarak Kitap	87
Paul Verlaine'in Yaşamı.....	99
Arthur Rimbaud	115
Mektup Sanatı	129
Din ve Toplum Açısından Bir Düşünür Olarak Tolstoy	133
Seine Kıyılarındaki Balıkçılar	155

Dördüncü Basıma Önsöz

Bu basımla birlikte Zweig'in *Yarının Tarihi* başlıklı deneme seçkisinde bir değişiklik daha gerçekleşiyor. İlk basımı 1991 yılında yapılan kitap, *Yarının Tarihi ve Rotterdamlı Erasmus* başlığıyla yayımlanmıştı. Sonraki yıllarda Erdal Öz, "Erasmus" denemesinin kapsamını ve önemini düşünerek, bana bu denemenin ayrı bir kitap halinde yayımlanmasının daha doğru olup olmayacağını sormuştu. Ben de kendisine, bu denemenin Almanca baskılarının zaten genellikle bağımsız bir kitap halinde yapıldığını söyleyince, bu şıkta karar kılınmış ve deneme, *Yarının Tarihi* başlıklı seçkiden çıkarılarak bağımsız bir kitap olarak yayımlanmıştı.

Yarının Tarihi'nin elinizdeki bu son basımıyla birlikte, bir anlamda sevgili dostum Erdal Öz'ün bir dileği ya da vasiyeti daha yerine getirildi ve bu kez, Zweig'in ölmeden önce kaleme aldığı son denemesi, aynı zamanda da başarılarından biri olan "Montaigne" denemesi de, Zeynep Çağlıyor'un yakın ilgisiyle, ayrı bir kitaba dönüştürüldü.

* * *

Stefan Zweig 1942 yılında, yani büyük savaşın ortasında, Brezilya'nın Petropolis kentinde karısıyla birlikte intihar ettiğinde, dostlarına bıraktığı satırlarda "artık güneşin yeniden doğmasını bekleyecek" gücünün kalmadığını, ama onların bu yeni gündoğumunu mutlaka beklemeleri gerektiğini söylemişti. Böylece, bedensel hayatını noktalarken bile, başkaları için

bir anlamda “yarının yolunu” göstermekten geri kalmıyordu. Zweig gibi sanatçılar, kimi zaman hayatlarıyla olduğu kadar ölümleriyle de çok derin anlamı bulunan bir misyonu üstlenirler. Geride kalan yüzyılda özgürlük kavramının en coşkulu ve yürekli bayraktarlarından biri olan Zweig’in, hayatını noktalayacağı ânı da kendi özgür iradesiyle seçmiş olması, sanki hep özgürlüğün hamuruyla yoğrulmuş yaratısının doğal bir tamamlayıcısıdır. Onun ölümünün ardından, hafızam beni yanıltmıyorsa, dostlarından Franz Werfel, “Bu, çağımızın en düşündürücü intiharlarından biridir,” demişti. Savaş alanlarının çok uzağında, sığındığı Brezilya’da, üstelik gerek devlet yöneticilerinin, gerekse halkın yoğun sevgisi ve saygısıyla kuşatılmış olarak, hiçbir parasal kaygısı da bulunmaksızın yaşarken, dünyanın geri kalan bölgelerinde her gün savaşta ölmekte olanların acısına dayanamayıp ölümü seçmiş olması, onun ölümüne yüklenmesi gereken haklı misyonun canlı göstergesidir.

Zweig öldüğünde, eşine ender rastlanabilecek kadar ünlü bir yazar ve düşünürdü. Naziler yüzünden vatanı Avusturya’yı, ardından da Avrupa’yı bırakıp Güney Amerika’ya geçtikten sonra, gittiği her yerde, devlet başkanlarına yapılan törenlerle karşılandı. Güney Amerika’nın çeşitli ülkelerindeki üniversitelerde verdiği konferanslarda, her yaştan dinleyiciler en büyük amfilere bile sığmadı ve salonların dışına hoparlörler yerleştirildi. Bunca yaygın bir ün, elbette nedensiz değildi. Stefan Zweig hayatı boyunca eserleriyle, özellikle de denemeleriyle hep insanı, yalnızca insan olarak dünyaya gelmesinden ötürü hemcinsleri için en büyük değer sayan bir hümanizmin sözcülüğünü yaptı. Bu, sınırların, pasaportların, ulusların ve ırkların üzerinde kalan, bütün ayrımları silmeyi temel hedef edinmiş bir dünya görüşüydü. Zweig’in eserlerinin daha sağlığında pek çok dile çevrilmesi, dünyanın hemen hemen bütün ülkelerindeki aydınlar tarafından kapışılırcasına okunması, böyle bir dünya görüşünün ne kadar geniş bir çevreye seslenebildiğinin çarpıcı kanıtıdır.

* * *

Zweig gibi hümanistler, insanoglunun soylu yanlarının bir türlü kesin bir zafere ulaşamaması nedeniyle, neredeyse

hep ütopya olarak kalmaya yargılı görüşlerin savunuculuğunu üstlenirler. Fakat öte yandan bu hümanistler, özellikle insanı insan kılan yanlarına ilişkin idealler söz konusu olduğunda, ilk ütopyaların hep nihai gerçeklerin en gözüpek müjdecileri olduğunun da bilincindedirler. Zweig, düşüncelerin ve ütopyaların değeri konusunda, deneme alanındaki başarılarından sayılan *Rotterdamlı Erasmus – Zaferi ve Trajedisi*'nin son sayfalarında, bu durumu şöyle açıklar:

... Erasmus anlayışının, tarihi biçimlendirdiğine ve Avrupa'nın kaderinde gözle görülür, elle tutulur bir rol oynadığına hiç rastlanmadı: Karşıtlıkların adalet düşüncesinin potasında bağdaştırılmasına, eritilmesine ilişkin yüce hümanizm düşü, ulusların ortak bir kültürün çatısı altında birleşmesi, gerçekleşmeyen ve içinde yaşadığımız gerçeklikte belki de hiçbir zaman gerçekleşemeyecek bir ütopya olarak kaldı.

Fakat düşünce evreninde bütün karşıtlıklara yer vardır: Hiçbir zaman galebe çalmış bir gerçeğin kalıbına giremeyen düşünce bile, o evrende dinamik bir güç olarak etkili kalır; en aşılamayan ve unutulamayan idealler ise, gerçekleşmemiş olan ideallerdir. Bundan ötürü bir düşüncenin daha gerçekleşmemiş oluşu, o düşüncenin ne yenilgisini ne de yanlışlığını kanıtlar... tam aksine, yalnızca gerçeklerin alanına girip eskimemiş ve yanlışlıkları kanıtlanmamış olan idealler, ahlaki gelişmenin bir ögesi olarak her yeni kuşakta etkinliğini sürdürür...

İnsanlığın böyle düşüncelerin savunucularına her zaman ihtiyaç duyacağına ilişkin kehanet, günümüz Avrupası'nın durumuna bakıldığında daha da önem kazanmaktadır. Avrupa'nın bir zamanlarki Demir Perde'nin dışında kalan bölümü, onyıllar boyunca "öte yandaki" vatandaşlarının özgürlükten yoksun oluşları karşısında televizyon ekranlarında, kongre salonlarında vb. yakınmayı bir insanlık görevi ve "Avrupalılık bilinci"nin gereği sayarken, Demir Perde'nin ortadan kalkışından sonra yeniden kendisine koşan "öteki vatandaşlarını" kabulde sergilediği çekingenlikle, gerçekte ne kadar kaypak bir ahlakın egemenliği altında yaşadığını kanıtlayıvermiştir. Gerek bu yanılla, gerekse artık yalnızca "ülkeye kaçak işçi sokmama" hedefini çoktan aşmış vize uygulamalarıyla günü-

müz Avrupası, kendisine ait bütün uygarlık ve kültür temellerine karşı ihanet içerisinde olan, teknolojiye hızla ilerlerken insanlığından da hızla yitiren bir tür yeni ırkçılığın egemenliğindeki bir topluluk olup çıkmıştır. Dolayısıyla, kehanet gerçekleşmiştir. Bugünkü Avrupa'nın, insani değerler açısından hâlâ söz sahibi olmak istiyorsa eğer, bir an önce yapması gereken şey, Zweig gibi aydınların söylediklerine kulaklarını yeniden açmasıdır.

* * *

Can Yayınları için daha önce Octavio Paz'ın ve Manès Sperber'in kitaplarını hazırlarken yaptığım gibi, bu kitaptaki denemeleri de kendi seçimime göre bir araya getirdim.

Bunlardan "Tarihsel Gelişimi İçinde Avrupa Düşüncesi" başlıklı deneme, bir kavram olarak Avrupa düşüncesini ve Avrupa Birliği ilkesini Roma İmparatorluğu'ndan günümüze kadar izleyen bir çalışmadır; Avrupa'nın "nelerden oluşması" gerektiğinin yanı sıra, "nelerden oluşmaması" gerektiğini de sergilemesi bakımından önemlidir.

"Din ve Toplum Açısından Bir Düşünür Olarak Tolstoy" denemesi, Tolstoy'un, artık dünya çapında üne sahip olduğu bir dönemde, yurtluğunda oturup bu ünün, soyluluğunun ve servetinin tadını çıkaracak yerde, onca eserin ardından insanla ve toplumla esaslı bir hesaplaşmaya girme serüvenini irdeler. Anılan koşullar altında duyulan bu hesaplaşma özlemi, bir sanatçıyı gerçek anlamda büyük kılan nedenlerin irdelenmesi anlamını da taşımaktadır.

Stefan Zweig'in Arthur Rimbaud üzerine bir deneme yazmış olduğunu, "Paul Verlaine'in Yaşamı" adlı denemeyi çevirirken bir dipnotundan öğrendim. 1921'de Rimbaud'nun Almanca çevirileri için bir önsöz olarak yazılan bu denemenin içinde bulunduğu kitap, artık çoktandır piyasada yoktu. Bu konuda yardımlarını istediğim Viyana Ulusal Kitaplığı Bilimsel Araştırmalar Bölümü, denemenin fotokopisini faksla 12 saatten az bir sürede gönderdi. Kurumun ilgililerine buradan teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Bu kitaptaki denemeleri seçerken, kendimce renkli bir yelpaze oluşturmayı amaçladım. "Yarının Tarihi" ise benim

bulduğum bir ad: Belki Zweig gibileri, onlarla vardığımız her yarından sonra başka yarınlar için de köprüler kurabildikleri için...

AHMET CEMAL

TARİHSEL GELİŞİMİ İÇİNDE AVRUPA DÜŞÜNÇESİ

Olaylardan oluşma, sanki hiç değişmeyen bir okyanus görünümündeki tarih, gerçekte değişmez bir ritmik yasanın, bir dalgalanma hareketinin içten içe egemenliği altındadır; bu yasa, tarihin dönemlerini med ve cezir, öne atılma ve gerileme gibi kategorilere ayırır – tarihi yapanlar insanlar olduklarına ve tarihin ruhsal yasaları da yalnızca tek tek insanların ruhlarını yansıttığına göre, başka türlü zaten düşünülemezdi. Bu ikilem, aslında her birimizin iç dünyasında egemendir; yaşam diye adlandırdığımız süreç, hep iki kutup arasındaki bir gerilimden başka bir şey değildir. Bu iki gücü nasıl adlandıırırsak adlandıralım, –ister merkezkaç ve merkezcil, ister modern ruhbilim doğrultusunda olmak üzere, içedönük ve dışadönük, ya da ahlak anlamında bencil veya başkalarını düşünen diyelim– her zaman ve her yerde bu kalıp içerisinde ortaya çıkan, belli bir eğilimdir; başka deyişle bir yandan kendini bir “ben” niteliğiyle dünyadan soyutlama, öte yandan da kendi “ben”i ile dünya arasında bağlantı kurma eğilimidir. Bir yandan “ben” olarak, yani dünyada biriciklik niteliğini taşıyan kişiliğimizle kalmak, bu kişiliği daha da kişisel kılmak amacıyla dünyada var olan her şeyi kendimize çekmek isteriz. Fakat aynı zamanda da bu biriciklik niteliğini taşıyan benliğimizle dünya arasında bağlantı

kurmaya, bireyliğimizi toplum içerisinde eritmeye neredeyse içgüdüsel olarak zorlarız. Uluslara gelince; onlar da yalnızca kolektif bireyler değil midirler? Bu nedenle uluslar da bu ikili eğilimin, yani bir yandan bireyselliklerini, tinsel ve kültürel kişiliklerini ulusal düzeyde vurgulamak, öte yandan da aşılacak ve kendi zenginlikleriyle kişiliklerini başka uluslara aşılacak amacıyla sürekli olarak uluslar üstü toplulukları aramak eğiliminin egemenliği altındadırlar. Kendine çekme ve kendinden uzaklaştırma, savaş ve barış, yoğunlaşma ve yayılma eğilimleri tarihin bütün akışı boyunca hep karşı karşıya olmuştur. Tarih boyunca büyük dünyevi ve dinî örgütlenmeler bir oluşur, bir dağılır, düşmanlıkla geçen onyılları ve yüzyılları barış ve dostluk yılları izler; ancak temelde insanlık, görüş ufuklarının durmaksızın genişlemesi sonucu, hep daha yüksek düzeyde ve daha verimli birleşmelere varma yolunda çaba harcar. Bu eğilimlerden her birinin, yani gerek ulusçu, gerekse uluslar üstü nitelikteki eğilimlerin, salt varoluşlarından ötürü hem kültürel, hem de fiziksel bir anlamı vardır; devlet ya da ulus diye adlandırdığımız tinsel organizmalar içerisinde biri olmaksızın ötekinin varlığı düşünülemez. Ve insanlık bağlamındaki yaratıcı gerilimin korunabilmesi için bunlar arasındaki karşıtlığın varlığı da hep zorunludur. Ben bu iki eğilimden yalnızca birini buradaki gözlemlerimin konusu olarak irdelemek istiyorum; burada amacım, yaşadığımız ulusal parçalanmışlık döneminde özellikle birleştirici öğeyi, insanlığı ta başlangıcından bu yana bütün dil, kültür ve düşünce ayrılıklarını aşarak daha yüksek düzeydeki bir birliğe doğru iten o gizemli Eros'u vurgulamak. Şu anda yapmak istediğim, Avrupa'nın tinsel gelişimini göz önünde tutarak, iki bin yıl içerisinde bugün büyük bir gururla Avrupa kültürü diye adlandırdığımız o görkemli ortaklığı yaratmış olan sonsuz özlemin, duyguda, düşüncede, dileklerde ve

yaşamda birliğe yönelik özlemin kısa bir tarihini sergilemek. İki bin yıl içerisinde dedim. Oysa gerçekte bütünüyle insana özgü ve en son hedef olarak yaratıcı bir ortaklığa yönelik bu güdü, bilinen tarihten ta en gerilere, söylenceler dönemine kadar uzanmaktadır. Dünyanın en eski kitabında, Kutsal Kitap'ın ilk insanı anlatan ilk sayfalarında, insanlığın insanlar arasındaki yaratıcı bir birleşmeye yönelik özleminin ilk tarihini görkemli bir simgenin kalıbında bulmaktayız. Burada sözünü ettiğim simge, Babil Kulesi'nin yapılışına ilişkin o anlamlı söylencedir. Bu görkemli söylenceyi anımsatmak ve yorumlamak istiyorum: İnsanlar daha o dönemde, yani bilinmeyen tarihin karanlıklarından henüz çıkmışken, ortak bir yapıt uğruna ilk kez bir araya gelmişlerdi. Başlarının üzerinde gökyüzünü görmüşler ve insan olmaları nedeniyle, insanüstü ve erişilmez olana daha o zamandan özlem duymuşlardı; bu özlemin etkisiyle birleşip şöyle demişlerdi: "Gelin bir kent ve tepesi gökyüzüne kadar uzanan bir kule yapalım; yapalım ki, adımız sonsuzluğa kadar kalsın."¹ Böylece insanlar insanlık olarak bir araya gelmişler, çamuru yoğurup tuğla pişirerek ilk dev yapıtlarını yaratmaya koyulmuşlardı.

Kutsal Kitap'ta anlatıldığına göre, bulunduğu gökyüzünden bu tutkulu çabayı gören Tanrı, yapıtın ne kadar görkemle yükselmekte olduğunu anlamıştı. Kendi eliyle insanoğlunun içine yerleştirdiği ruhun büyüklüğünü ve insanlığın birliği bozulmadığı sürece ne önüne geçilmez bir güce sahip bulunduğunu anlamıştı. Ve Tanrı, insanlık yükselip onun, yani Yaradan'ın yalnız başına egemen olduğu doruklara erişemesin diye, bu yapıtı engellemeye karar verip şöyle demişti: "Aralarında karışıklık

1. Eski Ahit, "Yaratılış", 11:4. (Y.N.)

yaratalım, öyle ki hiç kimse ötekinin dilini anlamasın.”¹ Yine Kutsal Kitap’ta, insanların nasıl ansızın, bir gecede, ortak yapıtlarının başında çalışırken, her birinin dili ayrı olduğu için birbirlerini anlamaz hale geldikleri anlatılmıştır. Birbirlerini anlamayan insanlar, birbirlerine öfkelenir olmuş, tuğlalarını, malalarını bir yana bırakıp kavga tutuşmuş, ardından ortak yapıtlarını ortada bırakıp dağılmışlardır; her biri kendi evine ve köyüne geri dönmüş, yalnızca kendi yurduna ve toprağına bakar, yalnızca kendi ülkesini ve kendi dilini sever olmuştur. Bütün insanlığın ortak yapıtı olan Babil Kulesi ise öylece kalmış, yıkılıp gitmiştir. Kutsal Kitap’ın ilk sayfalarından alınma bu söylence, insanlığın birliğini koruduğı sürece en yüksek hedeflere bile varabileceğı, buna karşılık birbirini anlamayan, anlamak da istemeyen dillere ve uluslara ayrıldığında yapabilecek pek az şeyi bulunduğı düşüncesinin çok güzel bir simgesidir. Ve belki de –kanımıza hangi gizli anıların işlemiş olduğunu kim bilebilir ki!–, insanlığın bir zamanlar birlik ve bütünlük içerisinde olduğuna ilişkin platonik bir anı, o en eski zamanlara yönelik, ama bulanık bir düşünce, bunun yanı sıra da insanlığın bir kez başlanmış yapıtı tamamlamak için yeniden birleşmesine ilişkin zorlayıcı ve acı kaynağı bir özlem, hâlâ ruhumuzun bir köşesinde barınmaktadır. Ne olursa olsun, birleşik bir dünyaya, birleşik bir insanlığa ilişkin bu düşünce, bütün edebiyattan, bütün sanattan ve bütün bilgi dağarcığımızdan daha eskidir.

Belki bütün bunların bir söylenceden, çocuklara uygun bir kahramanlık masalından ibaret olduğu söylenecektir. Gel gelegelim –büyük ruhbilimcimiz Freud’dan öğrendiğimiz üzere– bir insanın her düşününün aslında ör-

1. Eski Ahit, “Yaratılış”, 11:7. (Y.N.)

tük ve edebiyat aracılığıyla çarpıtılmış bir istek olması gibi, söylenceler de aslında halkların, ulusların dileklerinin bir anlatımından başka bir şey değildir. Düşler ve özellikle de bütün bir ulusun düşleri hiçbir zaman bütünüyle anlamsız sayılamaz. Bu nedenle, tarihöncesine ait bu söylenceleri küçümsemeyi bir yana bırakalım. Çünkü gerçekleşmiş her düşünce, mutlaka daha önce bir düşüneliğiyle varlık kazanmıştır; biz insanların bütün bulduklarımız ya da elde ettiklerimiz, bir zamanlar yürekli öncülerin bir dilek ya da istem niteliğiyle özlemini çekmiş oldukları şeylerdir.

Şimdi söylencelerin alanından tarihin binasına girelim. Başlangıçlar, henüz karanlıklar içerisinde. Gerek Akdeniz kıyılarında, gerekse doğuda imparatorlukların yükselişlerine ve çöküşlerine tanık oluruz; kimi zaman örneğin Büyük İskender gibi, tek bir insanın iradesi ya da bütün bir ulusun iradesi bir yumruğa dönüşür, sınırsız bir iktidar olup çıkar, bir sel baskını gibi başka ülkeleri kaplar; ama hareketin bütün amacı bu ülkeleri yağmalamak, yakmak ve yıkmaktır; bu savaşçı dalgalar geri çekildiğinde, ortada yıkımın çamurundan başka bir şey kalmaz. Tarihin sabah ışıklarıyla birlikte ortaya çıkmış olan tek tek kültürler, yapıcı, örgütleyici bir güçten henüz yoksundurlar; henüz ortak hedefler düşüncesine hizmet etmemektedirler; Yunan kültürü bile topluma birlik düşüncesinin damgasını vurabilmiş değildir. Yunan kültürü insan ruhu için yeni ve görkemli bir ölçünün yaratıcısıdır; fakat bu ölçüyü o zamanki insanlığın ellerine teslim etmemiştir. Avrupa'nın politika ve düşünce alanındaki gerçek birlik ve bütünlüğü, başka deyişle evrensel tarih dediğimiz tarih, ilk kez Roma İmparatorluğu'yla başlar. Tarihin bu döneminde tek bir kent, tek bir dil ve tek bir yasa, o zamanın dünyasında yaşayan bütün halkları ve ulusları dâhiyane bir düşüncenin ürünü olan tek bir şe-

maya göre egemenlik altına alma ve yönetme iradesine kaynaklık etmiştir – bu, o zamana kadar olanın tersine, yalnızca askerî gücü temel almayan, fakat yeni bir tinsel ilke temeline dayanan, salt kendi kendisini amaçlamakla kalmayıp dünyanın anlamlı bir biçimde sınıflandırılmasını öngören bir egemenlik düşüncesidir. Roma'yla birlikte Avrupa ilk ve belki de son kez bir birliğe kavuşmuştur; son kez diyoruz, çünkü dünya o günlerdeki birlik ve bütünlük içerisindeki düzenine bir daha asla yeniden erişememiştir. Tarihin anılan döneminde tek bir düşünce, Britanya'nın sisli kıyılarından Mezopotamya'nın yanan çöllere, Herakles Sütunları'ndan İskitlerin steplerine kadar uzanan topraklarda yaşayan, düşünce dünyaları henüz bulutlu ulusları, gerçek anlamda sanat ürünü bir ağ gibi sarar. O zamanın dünyasına tek bir yönetim biçimi, para sistemi, savaşma sanatı, hukuk düzeni, tek bir gelenekler dağarcığı ve tek bir bilimsel yöntem egemen olur; bütün diller ise tek bir dilin, Latincenin egemenliği altındadır. Roma tekniğine göre yapılmış yollar da Roma ordularının ardından Roma kültürü gelir; yıkıcı kaba gücü düzen düşüncesinin yapıcılığı izler; kılıçla boşalmış topraklara dil, yasa ve gelenekler, yeni tohumlar eker. Tarihte ilk kez olarak Avrupa'daki kaos, yerini birlik ve bütünlüğe bırakır; ortaya yeni bir kavram, uygarlık düşüncesi, ahlaki kurallara göre yönetilen bir insanlık kavramı çıkmıştır. Bu yapının ömrü iki yüz, üç yüz yıl daha sürseydi, ulusların kökleri daha o zaman birbiriyle kaynaşır, Avrupa'nın bugün hâlâ bir düşten öteye gidemeyen birlik ve bütünlüğü sürekli bir gerçekliğe dönüşür, daha sonra bulunan bütün öteki kıtalar da sözü edilen odak noktası niteliğindeki düşüncenin egemenliği altına girerdi.

Ne var ki Roma İmparatorluğu'nun bunca büyük, bunca dünya çapında ve Avrupa'nın özyle bunca sınısı-

kı bağı olması yüzünden, çöküşü de Avrupa kültürünün tarihinde böylesine dev boyutlarda bir ahlaki ve tinsel yıkımın, bir afet ânının simgesi oldu. *Imperium Romanum*'un çöküşünden sonra Avrupa'nın tinsel konumu, belki ancak korkunç bir beyin sarsıntısı sonucu her şeyi unutan, bulunduğu olgunluk düzeyinden çocukluğa geri dönmüş bir insanın konumuyla karşılaştırılabilir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte uluslar arasındaki trafik de kesilir, yollar bozulur, ortak dilin, Roma'nın örgütçü ruhunun uluslar arasında birleştirici bir öge olmaktan çıkmasıyla birlikte kentler de çoraklaşır. Gerek yeni ele geçirilmiş olan yerler, gerekse eski koloniler inanılmayacak kadar kısa bir sürede bir zamanlar ne olduklarını unutup verirler; sanat, bilim, mimari, resim sanatı, tıp bilimi bir gecede yer sarsıntısının ardından suları kesilmiş kuyular gibi kuruyuverir. Avrupa kültürü bir çırpıda Doğu ve Çin kültürlerinin gerisine düşer. Avrupa'nın o umarsız anlarını anımsayalım: Edebiyat yapıtları yakılır ya da kitaplıklarda küflenmeye terk edilir. İtalya ve İspanya, Araplardan doktorlar ve bilimadamları çağırmak zorunda kalırlar, sanatı ve zanaati bir kez daha ve ta başlangıcından Bizanslılardan öğrenmek zorunluluğuyla karşılaşırlar; uygarlığın ustası olan büyük Avrupamız, kendi öğrencilerinden ders almak zorunda kalır! Dev bir miras, değeri hiç bilinmeksizin harcanır, heykeller kırılır, yapılar yıkıma bırakılır; su kemerleri dökülür, yollar bakımsızlıktan yol olmaktan çıkar; bu dönemin kendi tarihini anlatmaya yetecek gücü bile artık kalmamıştır; oysa o dönemden dört yüz yıl önce Tacitus, Livius, Caesar ve Plinius, dünyalarının tarihini kendilerinden sonrakilere örnek olacak biçimde anlatabilmişlerdir.

Bu trajik an, Avrupa'nın parçalanmışlığının doruğunu, ortak tinsel gücümüzün çöküşünün en derin noktasını, kültürümüzün başına gelmiş en büyük yıkımı sim-

geler. O zamanları düşünmek, dehşet vericidir; her birimizin sırtımızda taş taşıyarak yaptığımız her şeyin yine böyle bir deprem sonucu yerle bir olabileceği, böyle bir tinsel ve ahlaki kargaşanın öldürücü bir etkiyle yeniden dünyamızı kaplayabileceği korkusunu yarattığı için dehşet vericidir. Ancak bir noktayı unutmayalım: Avrupa, mutlak bir anarşinin yaşandığı o anda bile birlik ve bütünlük düşüncesini tümünden yitirmemiştir. Çünkü insanlığımızın birliği ve bütünlüğü düşüncesinin yıkılabilmesi olanaksızdır. Bedenimiz nasıl öldürücü mikropların karşısına kendi kanından ürettiği güçleri çıkarırsa, insanlık denen organizma da tehlike anlarında iyileştirici, kurtarıcı gücü hep kendi kendisinden üretir. Yeryüzünün çöle döndüğü, yıkıcı öğelerin karşısında savunmasız kaldığı o dönemde de insan düşüncesi, yeryüzünün üzerinde yepyeni bir yapı oluşturmuş, Roma İmparatorluğu çökerken insanlığın yapıcı iradesi yeni ve ilki kadar görkemli bir yapıtı, Roma Kilisesi'ni yaratmıştır; bu yapıtı, insanlığın dünyevi gücünün bulutlara kadar uzanan bir yansıması gibidir. Madde yıkılıp gitmiş ama ruh kurtarılmıştır ve inen korkunç dolunun ardından bir tek tohum tanesi, Latince, hayatta kalmayı başarmıştır. Bunun ardından gördüğümüz, mutluluk verici bir tablodur; ruh, maddeden daha güçlüdür; çünkü Roma İmparatorluğu'nun bütün kaleleri çökerken, Latince, ateşten kurtulan bir anka gibi havada kalabilmiştir. Elle yapılmış olan, çöküp gidebilir; düşüncenin bir kez insanlığın birliği ve bütünlüğü uğruna yarattığı ise, zaman zaman toprak altında kalabilir, fakat asla bütünüyle yitip gitmez. Bu nedenle, bütün Avrupa kültürlerinin anadili olan Latince de o yıkım ânında bile varlığını koruyabilmiştir.

Doğal olarak rahiplerin ortak dili kurtarabilmelerinin tek yolu, bu dilin ürünlerini kavimler göçlerinin yıkıcı öfkesinden kaçırabilmek için manastırların katakomp-

larında saklamaktı. Latincenin canlılığı, bu karanlık köşelerde epey gölgelendi. Sıcak bir insan bedenine değmeyen incilerin parıltılarını yitirmeleri gibi, skolastiğin katı kuralları sonucu dudaklardan koparılıp yalnızca yazı diline dönüştürülen Latince de halklar arasında bir iletişim aracı olabilme gücünü yitirdi. Açık havadan ve İtalya'nın sıcak güneşinden yoksun kalan bu dil, duyarlılığından, beraklığından, zarafetinden ve bir zamanlar o dilde yazmış şairleri bizim için bir mutluluk kaynağı kılan bütün erdemlerinden de yoksun kaldı. Artık bu dilde seviemiyor, şaka yapılamıyor, gülünemiyor, ince ve zarif sözcükler söylenemiyordu; Latince ne dostça mektuplarda ne de içten söyleşilerde bir iletişim aracı olabiliyordu. Bir zamanlar dünyaya ait olan, herkesi birbirine bağlayan bir dil, artık yalnızca bilimin, *artes liberales*'in olmuş, halkların dili olmaktan çıkmıştı – Avrupa çapında iletişim olanakları birkaç yüzyıl için bütünüyle yitip gitmişti.

Bütün düşünce dünyası, tuhaf düşlerin ve görüntülerin dalgalandırdığı, derin bir uykuya dalmıştı. Ancak bu gecenin sonunda parlak bir günün beklemekte olduğu da sezilebiliyordu. Çünkü güneşin ışıklarından uzakta, tanrıbilimin gölgesinde, parşömenler üstünde donup kalmış olan ortak dile yaşamın sıcaklığını, akıcı konuşmaların kıvraklığını yeniden kazandırabilmek için girişimler başlamıştı bile. Bir dizi şair ve özellikle de Petrarca, bir mummyaya dönüştürülmüş olan Latinceye yeniden kan veriyor, onu dünyanın düşünen insanları arasında bir iletişim aracı, bir tür klasik Esperanto kılmaya çalışıyordu.

Ve sonunda mucize, bir çırpıda gerçekleşiyor, Avrupa'nın henüz bütünüyle gelişmemiş kendi dilleri yüzünden birbirlerinden ayrı düşmüş olan insanları, yeni bir düzenlemeyle ortaya çıkan Latince sayesinde yeniden birbirleriyle konuşmaya, mektuplaşmaya ve birbirlerini anlamaya başlıyorlardı. Ülkeler arasındaki sınırlar

STEFAN ZWEIG, YAŞAMI BOYUNCA BİREYİN DOKUNULMAZLIĞINI EN BÜYÜK DEĞER SAYAN HÜMANİZMİN ÖNCÜLÜĞÜNÜ YAPTI. ZORBALIĞIN KARŞISINDA İNSANIN ONURUNU, TOPLUM ÇÖKÜNTÜSÜNÜN VE KİTLE ÇILGINLIKLARININ KARŞISINDA BİREYİN YÜCELIĞİNİ SAVUNDU.

AHMET CEMAL'İN SEÇİP ÇEVİRDİĞİ DENEMELERDEN OLUŞAN YARININ TARİHİ'NDE ZWEIG, DÜNDEN YARINA UZANAN ORTAK BİR AVRUPA DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİNİ ORTAYA KOYUYOR. BALZAC, PROUST, TOLSTOY GİBİ YAŞADIKLARI DÖNEMİN KÜLTÜR İKLİMİNİ DEĞİŞTİRMİŞ İSİMLERDEN YOLA ÇIKARAK HÜMANİZMİN SÖZCÜLÜĞÜNÜ ÜSTLENİYOR. YARININ TARİHİ SINIR, PASAPORT, ULUS, İRK AYRIMI YAPMAKSIZIN İNSANIN VE İNSANLIĞIN YARARINI GÖZETEN BİR DÜNYA GÖRÜŞÜNÜ SAVUNUYOR.

#avrupa #avrupanınmirası #avrupadüşüncesi #geçmiş #gelecek
#dünyayarına #tarih

ISBN 978-975-07-4060-2

9 789750 740602

 can deneme

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinlari